

PROBATE - DINÉ NÁÁDIILYÁAGO BINICHÓ'ÍYĒĒ BAA HWIINÍT'Í

Díí na'alkid bee nihíl hane'dooígíí éí t'óó chí'ít'áago hane' át'é dóó doo éí bee haz'áanii bee kót'áo í'dííłıl nı́ da. Aadahwiinít'ííđéé' ánígo éí díí hane' éí t'áá kót'éhégo bik'ehgo á'jıl'jigo bee haz'áanii bee na'anish búghahdi ájı́ilaadoo doo nígo ályaa da. Bee haz'áanii t'áá álahjı́' lahgo ánáá'nı́lígı́ı biniinaa díí baa hane'ígı́shjı́ lahgo ánáadaadzaago da át'éé doo. Éí baa t'áá agha'diit'aahı́ı la' aahwiinıt'ı́gi áda'ool'jı́lígı́ı yee nich'ı́' hadoodzih dóó níká adoolwol:

Adeı́ı Adahwiinıt'ı́gı́one' t'áá hó ádá yájlı́tı́ ı́ıııı́ ádaat'éégóó baa hane'ígı́ı éí díí Naaltsoos Bik'ehgo T'áá Hó Ádaa Atı́jıt'ı́ Baa Hane' bee hodees'áhı́gi bikáá'

HA'ÁT'ÍÍ ÓOLYÉ DINÉ NÁÁDIILYÁAGO BINICHÓ'Í DÓÓ BINAALYÉHÉ YĒĒ BAA HWIINÍT'Í, PROBATE?

Diné náádiilyáago binichó'íyĒĒ baa hwiinıt'ı́nı́gı́ı éí bee haz'áanii bik'ehgo bina'anishgo aadahwiinıt'ı́ıdóó háı da yaah niı́leehgo bee haz'áanii bik'ehgo bídadéet'ı́, legal affairs, nıt'ĒĒ'yĒĒ bee bı́hólnı́hgo hasht'eı́ı doolı́ł. **Diné náádiilyáhı́gı́ı éí “decendent” deı́łnı́.**

HAIT'ÉEGOSH ÉÍ DINÉ NÁÁDIILYÁAGO BINICHÓ'Í DÓÓ BINAALYÉHÉ PROBATE BEE BAA HWIINÍT'Í?

Diné náádiilyáago binichó'íyĒĒ baa hwiinıt'ı́nı́gı́ı éí diné ła' bikéé' áhásdı́ıdgo binichó'ı́ı **bee haz'áanii bik'ehgo bı́zhi' t'áá dabıkáa'ıı** (kéyah dóó hooghan, béeso bá hooghandi bı́béeso sinilgi, chidı́, da'ı́nı́sh di béeso yisnilgo, kin naazhja' góó béeso a'nı́nilgo, kódaat'éhı́gı́ı). Binichó'ı́yĒĒ éí **“decendent's estate” deı́łnı́.**

HAIT'ÉEGOSH ÉÍ DINÉ NÁÁDIILYÁAGO BINICHÓ'Í DÓÓ BINAALYÉHÉYĒĒ PROBATE BEE DOO BAA HWIINÍT'Í DA?

Diné náádiilyáago binichó'ı́yĒĒ baa hwiinıt'ı́nı́gı́ı, probate éí binaalyéhé doo binaaltsoos, title, dahólonı́gı́ı náána ła'hjı́' nı́deet'aahgo **doo bee na'anish da** inichó'ı́ı hooghangóne' bee hahodıt'éhı́gı́ı, ootseed da t'áá na'adeet bee ha'dıt'éhı́gı́ı, nı́da'ash ch'aa'ı́gı́ı, dóó t'áá ha'át'ı́shı́ı naalyehé t'áá bı́ nıt'ĒĒ'ı́gı́ı.

Diné náádiilyáago binichó'ı́yĒĒ baa hwiinıt'ı́nı́gı́ı, probate éí **doo bee na'anish da** t'ahdı́ı naagháháadaá' binichó'ı́ı bee haz'áanii binahjı́' bı́zhi' dabıkaa'yĒĒ, titled, aahwiinıt'ı́gı́one' t'áadoo baa hwiinıt'ı́nı́ kódadoolnı́łgı́o hasht'e yı́ilaago, non-probate transfer áyı́ilaago. Anichó'ı́ı doo aahwiinıt'ı́gı́one' nı́dadıt'ánı́gı́ı, non-probate transfer éí kéyah dóó kin háıda bı́ł alts'áá' ak'ı́ızgo, kéyah dóó kin ádaat'éı́ı t'áá ı́ıdáá' kódadoolnı́łjı́ı' bee nı́dahodı́ıst'ánı́gı́ı háadı da náábi'diilyáago “Transfer on Death Deed” ádaalyaaı́gı́ı, béeso bá hooghangóne' sinilı́gı́ı nı́dahodoolyeelgı́o, Payable on Death, bee nı́dahodı́ıst'ánı́gı́ı, dóó hanaalyéhé nahaniı́h yá yı́ızi'ı́gı́ı, broker, nahaaznı́ı'ı́gı́ı nı́dadı́doot'aaljı́ı' bééhózingo ályaaı́gı́ı.

A “SMALL ESTATE” WOLYÉHı́Gı́ı ÉÍ DOO AAHWIINıt'ı́Gı́ONE' BINA'ANISH DA

“Small estate” éí diné náádiilyáhı́gı́ı binichó'ı́ı béeso ashdladiin dimı́ıl yázhı́ t'áá bı́ch'ı́ı' go bááhı́łı́go bee hółłó nıt'ĒĒ'go **dóó** kéyah, hooghan, dá'ák'eh, ádaat'éı́ı doo bee hółłó da nıt'ĒĒ'go. Díı ą'adı́ıłı́łgo yı́dı́łtah [Section 45-3-1201 NMSA 1978](#).

Diné náádiilyáhı́gı́ı binichó'ı́ı béeso ashdladiin dimı́ıl yázhı́ t'áá bı́ch'ı́ı' go bááhı́łı́go bee hółłó nıt'ĒĒ'go éı binichó'ı́ı nı́dadı́doot'aal t'áadoo aahwiinıt'ı́nı́ naaltsoos, “Affidavit of Successor in Interest”, choo'ı́ıgo bee

binichó'í nít'ée'yée nideididoo'aal naakigo haz'á behool't'éego t'éiyá:

Diné náádiilyáadóo **táadiin yiskáago dóo; dóo**

Binichó'í aahwiinít'íidi probate bee nidadidoot'áal doo bee ni'ílsóósgóo.

Naaltsoos bik'ehgo binichó'í nidoo'nihígíí, “Affidavit of Successor in Interest”, éí inichó'í baa deet'aahígíí bízhi' bikáa' doo dóo bik'i ni'ít'áago notarized ályaa doo.

Naaltsoos bik'ehgo binichó'í nizhdoonihgo ályaaígíí éí béeso bá hooghandi jiníltsoozgo bibéeso ch'ízhdoojih dóo binichó'í binaaltsoos bíl nahaz'áadi, Chidí Binaaltsoos da Bá nahaz'áadi, Motor Vehicle Division, chidí binaaltsoos yízhí bikaa'ígíí lahgo ázhdoolíí.

Kééhót'íidi Diné Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'ígi probate court nabídílkidgo Affidavit of Successor in Interest naaltsoos hait'éego shójooł't'eeh.

SPOUSE DINÉ NÁÁDIILYÁAGO BINICHÓ'Í DOO AAHWIINÍT'Í BÁ NIIT'AAH DA KÉÉHAT'ÍÍ NÍT'ÉE' YÉE YIL SIKÉE NÍT'ÉE'ÍGÍÍ BAA DEET'AAHGO

Náádiilyáhígíí iyisíí bighan nít'ée'ígíí éí yíl sikée nít'ée'ígíí baa didoot'áal aahwiinít'ígo binichó'í baa hwii nít'ínígíí, probate t'áagééd. Éí éí “Affidavit of Surviving Spouse” ályaa doo bee ákódoolnííł (kwe'é baa ídííłtah [Section 45-3-1205 NMSA 1978](#)) ts'ídá kódahoot'éego t'éiyá:

Náádiilyáadóo **hastáa** nídeezidgo; **dóo**

Diné náádiilyáago binichó'í baa hwiidínóot'íł doo bee ni'ílsóós góo; **dóo**

Iyisíí bighan nít'ée'ígíí t'éiyá náána lahgoó nideet'aahgo; **dóo**

Náádiilyáhígíí dóo yíl sikée nít'ée'ígíí yaa nidílt'éego hooghan alch'ishdée' bí nít'ée'go, community property nílłigo, **éí doodago** t'ahdii naagháhaadáa' yíl síkéhígíí bighan will bee yeidini'áago; **dóo**

Bighan nít'ée'ígíí bááhílinígíí, nahdée' hooghan ínáołta'í bik'íji' wólta'ígíí bik'ehgo béeso ashdladi neeznáadiin dimíłl yázhí t'áa bich'í' di dayólta'go.

Naaltsoos Affidavit of Surviving Spouse ályaaígíí éí yíl sikée nít'ée'ígíí bízhi' áyiilaa dóo bik'i ni'ít'áago.

Naaltsoos affidavit éí álts'ísigo hadahwiisdzo yíi' kééhat'íí nít'ée'ígíí naaltsoos íł'íní nédiíłtsooz dóo binaaltsoos atah yiníłtsoozgo.

Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'í bíl haz'ánigi na'ídídíłkíł éí díí naaltsoos Affidavit of Surviving Spouse háadi shójooł't'eehígíí.

HÁADISH DÓO HAHGOSHÁ' NÁÁDIILYÁII BINICHÓ'Í BAA HWIINÍT'Í BEE NI'JILTSOS?

Binichó'í nít'ée'ígíí baa hwiinít'í ádoolníłgo Diné Náádiily`ii Binichó'í Baahwiinít'í **Probate Court-góne'** bee ni'dooltsos álts'ísigo hadahwiisdzójí sídáago náádiilyáhígi.

Bééníłniih: Łah da éí Adeii Aadahwiinít'íji anichó'í baa hwiinít'ínígíí biniyé ni'jiltsos. Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'í Probate Courtdeé' ákót'éego yee hoł dahoolne'go éí ákót'éego ázhdoolííł. Kódzaago éí

agha'diit'aahii bee bił hozhdoolnih. Áájí hane'ígíí dít naaltsoos self help guide doo bikáá' ályaa da.

Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'í bina'anish éi hái da doo agha'diit'aahii nilínígíí bá ahóót'i' go bee biká aná'álwo'go aahwiinít'í' dóo Binichó'í Baa Hwiinít'í Adeii Aadahwiinít'í doo bił yah adoot'ihígíí éi kót'éego bee haz'á. Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'í naaltsoos niłtsóosgo tádiin béeso bááhíł.

Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'í naaltsoos dóo hadil'í bina'niltinígíí éi Probate Courtjı dahóló. Naaltsoos chodaa'inígíí áldó' kwe'é béesh nitsékeesı bee shójoolt'eeh <https://www.nmcourts.gov/forms.aspx>.

Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'í éi diné náádiilyééh dóo asdla' yił kááhdóo táá' nááhajı' t'áa hoolzhishgi bee ni'jıtsos.

Béénilniih: Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'í éi táá' nááhai dóo yówohji' hoolzhishgo t'áa bee ni'zhdoaltsos binichó'í kéyah dóo chidí dóo hoghan ádaat'eiı binaaltsoos, title bízhi' dabikáá'yéé baa dadeest'ánígíí bízhi' bikáá' ádadoolniıl t'eiı biniyé aahwiinít'ıhgo t'eiı ákót'é. Kwe'é áá' ádíłılgo yidíłtah [Section 45-3-108 NMSA 1978](#).

BINICHÓ'Í ÁDOOLNÍŁGI T'AHDIİ NAAGHÁHÁHDÁÁ' YIK'EH ÁHOOLAAGO, WILL HÓLÓQGO, ANICHÓ'Í BAA HWIIDÍNÓOT'İİŁ BINİYÉ Nİ'İŁTSÓOSGO

Náádiilyáii naaltsoos bik'éhgo binichó'í ádoolnı́łgıı, Will wolyé, yee hadiilaago éi háishıı naaltsoos niyiłtsóosıgıı **Will iıyisıı áyiilaayéé** aahwiinít'ıgıı yah azhdooltsos dóo naaltsoos éi naaldiilyá nígo ályaaıgıı, death certificate béé'ályaaago dóo naaltsoos chodaa'inígıı Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'ıgıı yah azhdoojıh.

Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'ı biniyé ni'jıłtsóosgo náádiilyáii naaltsoos bik'éhgo binichó'í ádoolnı́ł will hólóqgo binijılınishgo ájiıl'ıhıgıı éi kwe'é dabikáá' [Form 4B-101 NMRA](#). Dıı naaltsoos kwe'é hóló béesh nitsékeesı bee nızhdiıłtsos <https://www.nmcourts.gov/forms.aspx>.

Aadahwiinıt'ıdóo éi naaltsoos will wolyéego náádiilyáii yiyıızhı'ıgıı binichó'ı yá sizıgo, “Personal Representative” (“PR”), iidoolı́ł éi náádiilyáhıgıı binichó'ı yá yáłti' doo. Personal Representative éi áldó' “Executor” deılını.

NÁÁDIİLYÁII BINICHÓ'Í BAA HWIİNİT'İ BEE Nİ'İŁTSÓOSGO NÁÁDIİLYÁII BINICHÓ'İ ÁDOOLNÍŁGÓO WILL DOO HÓLÓQ DAGO

Will wolyéhıgıı t'ádoo áyiilaagóo náádiilyáago éi binichó'ı ádoolnı́łgıı t'ádoo yik'eh áhoolaagóo éi “intestate”-go náádiilyá wolyé. Yootó Nitsaa Hahoodzojı éi “Intestacy Laws”, anichó'ı ádoolnı́ł t'ádoo bik'eh áhoolyaa dago bee haz'ánii bik'ı daasti' éi bik'ehgo anichó'ı baąh áhásdııdii yáh yáłti' dooıgıı, dóo háishıı nááldiyáii binichó'ı bı dooleel, dóo haa niłtsogo binichó'ı bee hóhólnııh doo kót'éego hasht'eel'ıh.

Yıł sikée nıt'éé'ıgıı éi ts'ıdá atısdı binichó'ı yá yáłti' doogo bee haz'á, éi bikéédéé' éi ba' álchını. Hái da nááldiyáii binichó'ı bá yáshti' doo nízingo éi diné aláajı' bik'ı hodidoonihıgıı t'áa áltso hach'ı' lá da'áleehgo t'eiı bee ahóót'i'.

Háishıı probate yee ni'ıłtsóosıgıı death certificate bik'ı ni'ıt'ánıgıı, béé'ályaaıgıı éi dooda, dóo diné náádiilyáhıgıı binichó'ı bá yáshti' doo daanıgıı t'áa áltso lá daanıgo naaltsoos bízhi' yikáá' ádayiılaaıgıı

béeda'alyaago, dóo probate bina'anishgo naaltsoos yah iidoojih.

T'ahdii naagháháadáá binichó'í ádooníílgíí Will doo naaltsoos áyiílaa dago probate biniyé ni'íltsoosgo bik'ehgo á'jii'íhígíí éí kwe'é yaa halne' [Form 4B-101 NMRA](#). Díí naaltsoos éí kwe'é hóló, ąą' ádiíliigo yidiíltah <https://www.nmcourts.gov/forms.aspx>.

NÁÁDIILYÁII BINICHÓ'Í YÁ YÁLTÍ'II BINAANISH

Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'íidéé' diné hái da yik'í diilnihgo náádiilyáii binichó'í Yá Yáltí' doo biniyé Personal Representative áyiil'íhgo naaltsoos “Letters of Testamentary” wolyé yeidoosots. Náádiilyáii Will, Naaltsoos Bik'ehgo Binichó'yéé ádooníílgíí doo áyiilaagóo (intestate-go) éí naaltsoos “Letters of Administration” wolyé yeidoosots. Díí naaltsoos binahj' Náádiilyáii Binichó'iyéé Yá Yáltí'ígíí óhólnííh ąąh siláago binichó'í yinidoolnish.

Náádiilyáii Binichó'iyéé Yá Yáltí'ígíí ąąh siláhígíí éí:

Náádiilyáii binichó'í bí dadooleełii t'áa altso yida'áłnih:

Náádiilyáii binichó'í altso aha'iidoolííł dóo dayídooltah;

Náádiilyáii ąąh hadaaz'á nít'éé' ígíí yik'é nida'dooleeł (bibéeso nít'éé'ígíí t'áa nidaneezna'j'j);

Náádiilyáii binichó'í neidoonih Naaltsoos Bik'ehgo Binichó'yéé ádooníílgíí bikáá'ígíí bik'ehgo éí doodago naaltsoos bik'ehgo binichó'í ádooníílgíí doo hólógo nitsaa hohoodzoj' beehaz'áanii, intestacy law, bik'ehgo iidoolííł; dóo

Náádiilyáii binichó'iyéé baa aahwiinít'íidí inichó'í yá yáltí'ígíí yadiilnii'go naaltsoos biyi'di bich'í' shi'dool'aadyéé altso áshłaał níigo yah iidoołtsos (kwe'é ąą' ádiíliigo yidiíltah [Section 45-3-1003 NMSA 1978](#)). Náádiilyáii Binichó'í Baa Hwiinít'í bee adinishgo t'áa ąą'át'éego táa' nídizi', áadi índá alch'í' ánidoolniił.

Náádiilyáii Binichó'iyéé Yá Yáltí'ígíí náádiilyáii bibéeso doo t'áa bí yee ák'eedláago choidool'ííł da. Ákondi yinaalnishgo hodina'ígíí éí t'áa bee haz'ánigo náádiilyáii bibéeso bich'í' siláa doo (kwe'é ąą' ádiíliigo yidiíltah [Section 45-3-719 NMSA 1978](#)). Náádiilyáii Binichó'iyéé Yá Yáltí'ígíí naalnishgo ííł'ínígíí dóo ahéé'ííłkeedígíí naaltsoos yikáá' ádeile' doo. Náádiilyáii Binichó'iyéé Yá Yáltí'ígíí binichó'í yinaalnishgo ąąh da'ílinígíí náádiilyáii bibéeso yik'é niyiílee doo (ááh ha'nínígíí éí naaltsoos bik'é ádaal'ínígíí, naaltsoos yah ajiniíłgo bik'é na'azláhígíí, naaltsoos béeda'alne'go ąąhílinígíí da).

Náádiilyáii binichó'í real property deiłní (kéyah, hooghan, dá'ák'eh ádaat'éii) bee hóló nít'ée'go binichó'iyéé yá yáltí'ígíí binichó'í bízhi' doo dabikáa'go iidoolííł, “Personal Representative's deed” wolyé éí bee binichó'í la' bízhi' nahgóo kódoolniił. Deed wolyéhígíí éí beehaz'áanii át'éego hanichó'í beehaz'áanii bik'ehgo hódadéét'í'ii ayóo nanitł'ago hadil'í dóo bee na'anish éí ąąh ahgha'diit'aahii yisiníkango ná yinaashnishgo t'áa haa da át'é.